

Bas Jongenelen

Weg met het literatuuronderwijs

In de rubriek 'De Kop van Jut' krijgen letterkundigen de gelegenheid om kritiek te uiten op gevestigde literaire theorieën, werken of auteurs, die een vanzelfsprekende plek in canon lijken te hebben veroverd. Voor dit nummer is de beurt aan Bas Jongenelen, docent aan de lerarenopleiding in Tilburg. Als ervaringsdeskundige geeft hij in deze 'Kop van Jut' stevige kritiek op de inhoud van het huidige literatuuronderwijs. Het soort dat nu vaak onderwezen wordt mag wat hem betreft rechtstreeks de prullenbak in. Aan de hand van voorbeelden uit de historische letterkunde, het onderzoeksgebied van Jongenelen zelf, laat hij zien wat er precies aan schort in onderwijsland.

Goed literatuuronderwijs op de middelbare school geeft de leerlingen inzicht in en kennis over literatuur. Als je literatuurgeschiedenis krijgt op school, dan mag je ervan uitgaan dat de stof die je leraar Nederlands bespreekt juist is en misschien zelfs wel een beetje volledig. Uiteraard heb je begrip voor de oude docent die al 35 jaar dezelfde les draait, zijn stencils zien eruit alsof ze op een Olivetti Lettera 22 geschreven zijn – grote kans dat dit inderdaad het geval is. Ooit waren deze lessen *up to date*. En hoe zit het met die jonge docenten van dertig? Zij zijn een paar jaar geleden afgestudeerd aan de universiteit of eerstegraads lerarenopleiding. Hebben zij iets nieuws te bieden? Het antwoord hierop is: nee. Niet alleen de oude babyboomer geeft les alsof het 1972 is, ook de jonge leraar. En dan heb ik het niet over de didactiek, want die laat ik hier helemaal buiten beschouwing, nee, ik heb het over de inhoud van de literatuurlessen.

Ergens in de jaren vijftig begonnen de literatuurlessen in het voortgezet onderwijs hun band met de wetenschap en het onderzoek te verliezen, in de jaren zeventig was deze band volledig kwijt. (Slings 2000: 15-21, met name de bij noot 13 genoemde literatuur) Onderzoek en onderwijs hebben elkaar verloren, wat rest is een kijk op de literatuur die veertig jaar geleden actueel was. Dat is wat er aan de hand is met het literatuuronderwijs: docenten herkauwen en herkauwen de wetenschappelijke stand van zaken uit de jaren zestig. Het lijkt wel of de werken van de grote literatuurhistorici als Pleij, Van Oostrom, Hanou en Mathijssen totaal niet besteed zijn aan docenten Nederlands. Het lijkt wel alsof docenten Nederlands nooit eens een proefschrift van een aanstaande grote literatuurhistoricus lezen, of een tijdschrift als TNTL, *Spiegel der Letteren* of *Queeste*. Ontlezing bestaat niet alleen bij leerlingen, het heeft net zo hard toegeslagen bij de neerlandici die voor de klas staan. Natuurlijk lezen zij wel de nieuwe Tommy Wieringa, maar ze lezen niet wat Thomas Vaessens erover te zeggen heeft.

Met een beetje geluk zien zij wel het motief van de driehoek in *Joe Speedboot*, maar ze kunnen niets zeggen over de postmoderne onbetrouwbare verteller.

Wanneer inhoudelijk slecht onderwijs de norm is geworden, kunnen we er beter mee stoppen. Weg met het literatuuronderwijs, geef je leerlingen gewoon vijf (havo) of zes (vwo) jaar spelling, grammatica en wat taalbeheersing – dat is ook Nederlands, nietwaar? Leerlingen hebben geen baat bij achterhaalde opvattingen, zeker niet als zij Nederlands gaan studeren, want dan zijn ze eerst bezig al die verouderde inzichten af te leren. Connie Palmen zei in *De Wereld Draait Door* tegen Saskia Noort en de andere thrillerschrijfsters: 'Scheer je weg, nietsnuttent!' Dit zeg ik nu ook tegen de neerlandici die voor de middelbare schoolklas staan. Hou er maar gewoon mee op en laat je leerlingen betogen schrijven over het klimaat, de opkomst van het populisme en biodiversiteit. Ik zal drie voorbeelden geven van waar het onderwijs de wetenschap niet meer volgt.

De voorhoofse ridderroman komt op de eerste plaats. Sinds de jaren dertig zijn de middeleeuwse ridderromans ingedeeld in twee categorieën: voorhoofs en hoofds. Dat was toen een *state of the art* indeling die overgenomen werd door het onderwijs. Hartstikke goed! In de jaren zeventig ging deze indeling wringen: was het begrip 'voorhoofs' nu wel zo handig gekozen? Nee, eigenlijk niet. De voorhoofse en hoofse romans werden min of meer tegelijk geschreven en hadden beide een voorbeeldfunctie over hoe je je moest gedragen. De *bad guy* gedroeg zich slecht (hij sloeg zo af en toe een vrouw) en de *good guy* gedroeg zich goed. Bovendien komt de term 'voorhoofs' niet voor in de middeleeuwen zelf. Gekozen werd er daarom voor de neutralere term 'Karelepiek'. Het is tegenwoordig een zonde om het in het hoger onderwijs te hebben over de voorhoofse ridderroman, maar in het voortgezet onderwijs is deze term nog steeds bloeiend, bijvoorbeeld in *Basisboek Literatuur*. (Peppelenbos e.a. 2009: 44) Nog steeds moeten leerlingen uitleggen waarom *Karel ende Elegast* voorhoofs is.

Ten tweede de rederijkers. De laatste jaren is er veel onderzoek gedaan naar wat de functies van rederijkerskamers waren, wie er lid van waren en in hoeverre we de kamers als renaissancistisch zouden kunnen bestempelen. Proefschriften van Van Bruaene, Van Dixhoorn en Vandommele zijn niet alleen prettig leesbaar, ze geven ook meteen stof om honderd lessen Nederlands mee te vullen. Rederijkerskamers waren kenniskringen waarvan de leden konden profiteren in hun opwaartse sociale mobilisatie. Jongeren oefenden in spreken in het openbaar, ze pikten heel wat op van klassieke mythologie en leerden er zelf na te denken. Rederijkersliteratuur stond midden in de maatschappij, nooit eerder en later was er actuelere literatuur. Maar wat leren de leerlingen op school? Rederijkers schreven saaie toneelstukken met moralistische inhoud die anoniem overgeleverd werden – typisch voor de achterlijke cultuur die kenmerkend was voor de Lage Landen in de middeleeuwen. De plank wordt hier meer dan misgeslagen.

Mijn derde punt van zorg zijn de emblemata. Sinds de ontdekking dat de zeventiende-eeuwse kunst niet realistisch, maar schijnrealistisch is, staan de emblemata meer dan ooit in de belangstelling voor mensen die zich bezig houden met het raakvlak van

literatuur en beeldende kunst. Dit levert spannende verhalen op over lege tonnen bij Roemer Visser en Jan Steen. En *passant* kun je als docent vertellen over de betekenis van de literaire vogels die kwinkeleren in het bos als het mei wordt en over de betekenis van de vogelkooitjes die je op schilderijen ziet. Die betekenis is namelijk dezelfde: vogelen = neuken. Met een smartboard voor de klas kun je je literatuurlessen zeer beeldend ondersteunen, er is geen onderwerp uit de literatuur dat zich beter leent voor beeldmateriaal dan de emblemata. Als literatuur ineens over seks blijkt te gaan, dan zitten je leerlingen nog net niet op het puntje van jouw stoel. Welke leraar Nederlands heeft er met een bundel zeventiende-eeuwse emblemata en sonnetten in de hand zijn klas rondgeleid op de tentoonstelling 'De Gouden Eeuw viert feest' in het Frans Hals Museum? Ik gok nul. Bekijk voor de gein eens de paragraaf over emblemata in literatuurmethodes; wat een leegheid en leeghoofdigheid zul je daar aantreffen. 'Een emblema heeft een motto, een afbeelding en een uitleg' – dat is het wel zo'n beetje. Het gaat helemaal niet over neuken of over 'andere' ondeugden! Maar Roemer Visschers emblemata gaan naast seks toch over gokken, roken en holle praatjes? Net als de schilderijen van Jan Steen? Nou, deze informatie kunnen we de tere kinderzieltjes blijkbaar beter onthouden. Precies wat de lesmethode *Literatuur NU* van Akveld e.a. (2010) doet, want volgens dit schoolboek bestaan er geen emblemata.

Veel docenten klagen erover dat leerlingen literatuur saai vinden. Dat lijkt me een verkeerde weergave van de realiteit: literatuur is niet saai, de docent is saai. Leerlingen voelen dat er iets niet deugt aan de lessen. Kinderen hebben daar een antenne voor, ze herkennen onoprechtheid meteen. Ze kunnen natuurlijk niet onder woorden brengen wat er niet deugt aan de literatuurlessen, want ze weten niet hoe het wel moet, maar ze voelen aan dat de docent hen ouwe meuk voorschotelt. En dan heb ik het niet over de oude boekjes, nee, ik heb het over de oude inzichten. Een verhaal van vijfhonderd jaar oud is vijfhonderd jaar oud, het gaat er echter om wat we er nu mee doen. Leerlingen missen de urgentie, omdat de docent niet actueel is. Het is alsof de docent natuurkunde zegt: 'CERN? Nee, daar heb ik nog nooit van gehoord.' Een natuurkundige die niet weet dat er een deeltjesversneller in Zwitserland staat, wordt weggehoond, een neerlandicus die het nog steeds over de voorhoofse ridderroman heeft, wordt hooguit saai gevonden.

Het valt niet mee om alles wat er op je vakgebied gebeurt bij te houden, want dat moet allemaal tussen de lessen, mentorgesprekken, innovatieochtenden, ouderavonden, open dagen en het correctiewerk door. Doch waarom worden er nooit gast sprekers uitgenodigd? Als je zelf geen goed verhaal kunt houden over de overeenkomsten tussen schilderkunst en emblemata, dan vraag je toch een onderzoeker? Mag ik mezelf als voorbeeld nemen? Ik heb diverse publicaties over rederijerskluchten op mijn naam staan, ik weet van dat onderwerp meer dan de gemiddelde docent Nederlands – ben ik ooit uitgenodigd een gastles te komen geven? Nee. Op de eerste tien scholen die me vragen, kom ik een gastles geven voor de reiskosten en een fles wijn, aan de scholen daarna vraag ik een zeer laag tarief dat binnen ieder budget past. Ik ben niet de enige die nooit gevraagd wordt, de ivoren torens van de universiteiten en hogescholen

zitten
moeit
tuuro

Liter:
Akvel
Peppe
Slings

zitten vol deskundigen die er graag uit zouden willen komen. Ach, waarom al die moeite? We kunnen beter het literatuuronderwijs afschaffen, want als we het literatuuronderwijs afschaffen, dan hoeven we ons er ook geen zorgen over te maken.

Literatuur

Akveld, J. e.a., *Literatuur NU 2010-2011*, Groningen/Houten 2010.

Peppelenbos, C., C. Joosten & J. van Balen, *Basisboek Literatuur*, Groningen 2009.

Slings, H., *Toekomst voor de Middeleeuwen*, Amsterdam 2000.

Na Leuven (2006), Nijmegen (2008) en Gent (2010) organiseert de
Universiteit Utrecht de vierde editie van het congres

Achter de verhalen

Dit is het grootste internationale congres voor de modern-letterkundige
neerlandistiek. 'Achter de verhalen' vindt plaats van woensdag 18 april tot
en met vrijdag 20 april 2012.

Keynotesprekers zijn Bas Heijne, Rosemarie Buikema, Cyrille Offermans
en Hans Vandevoorde.

Kijk op blog.hum.uu.nl/achterdeverhalen voor meer informatie.